

ספר

פחד יצחק

מאת

מורנו ורבנו כש"ת ר' יצחק הומנר שליט"א

שער ירהא תליתאי

דברי תורה בהלכות דעות וחובות הלכות

בענייני דתג השבועות

יצא לאור ע"י

המוסד נור אריה

בעריכת הוועד המסדר

תשל"א

פורענות ראשונה, והאמפסוף התאוו תאוה", זו היא פורענות שניה. וכדי להפסיק בין שתי סוגי הפורענות, נקבעה דוקא פרשת, "ויהי בנסוע". שכן, בה נתיחדה התפלה להגנתם של ישראל, משתי סוגי פורענות הללו. הפלת האויבים המכונסים, ומגוסת השונאים הרודפים. דוק ותמצא, שבמפורזים אינו אומר שונאיך, כדרך שאמר במכונסים אויביך, אלא שבמפורזים הוא אומר, "משנאיך", שהם פועלים שנאה אצל אחרים. שכן הוא באמת דרכם של הערב רב, שבשעה שהם פועלים בתורת מפורזים, אינם פועלים אלא על ידי שהם מצטרפים לכחות של שטנה מבחוץ, והם מפעילים את שנאתם. ולזה דקדק הכתוב אצל המפורזים, לומר משנאיך, במשקל שונה מזה דנקמ במכונסים. במכונסים הוא אומר אויביך, ובמפורזים הוא אומר משנאיך. והבן.

ח. וזה הוא טעמו של רש"י שמיאן לפרש, פורענות ראשונה כדרך שפירשו תוס' בשם המדרש, דמדחוינן דהמפסיק בין שתי הפורעניות, הוא דוקא פרשה זו של, "ויהי בנסוע", שמע מינה, בשתי הפורעניות גם יחד, בצרת ערב-רב הן אמורות, ולפירושו של המדרש, רק הפורענות השניה. שייכות היא לצרת-הערב-רב.

ט. ומסיימת הגמרא ואומרת, עתידה פרשה זו שתחזור למקומה. דהיינו בשעה שהסתו עבר והגשם חלף הלך לו. אז תחזור הפרשה למקומה.

מאמר מ

פרק א

76 א. ברכת אהבה רבה פומרת מברכת התורה. אלא שאינה פומרת אלא אם כן שנה על אתר. ואם לא למד לאלתר לאחר שבירך, אינו נפטר מברכת-התורה, על ידי אהבה רבה.

היו נמצאים
טעת הנייה
לו המסעות
מן המחנה,
ויהו תורת
הערב רב,

דון בפנים
ברי ישראל
המכונסים:

סתו עבר,
בר" היינו
למון הערב
ד לישראל.
שבשמים.
רה זו של
בעבודתם
אים בתוך
לת קטטה
מבחוץ,

זו ד, ויהי
לפורענות
ת ראשונה
חל הענין
ראשונה
לא שצרה
יינו שעת
"ויסעו",

←

ב. ונראה לנו בפירושו דהך מילתא דכאמת, מטבע של ברכת התורה, צריכה להיות מיוחדת לענינה של תורה. כמו שחזינן בברכת המצות, ובברכת הנהנין. שברכתה של כל מצוה, וברכתה של כל הנאה, אין בה אלא מענינה, של אותה מצוה, או מענינה של אותה הנאה. וכן בשאר ברכות התורה, כגון אשר בחר, והערב, אשר נתן, כולן אין בהן שום תערובות של איזה ענין, חוץ מענינה של תורה. ומפני זה, אי אפשר באמת לצאת ידי חובת ברכת התורה, על ידי ברכת אהבה רבה. דהרי בברכת אהבה רבה, נזכרו שאר מצוות, מלבד מצות תלמוד-תורה.

←

ג. אלא דאכתי יש מקום לדון בזה דין אחר. דהנה בספר פחד יצחק, שער חודש האביב, מאמר ס"ח, אות ג', נאמר בזה הלשון: „מכמלים תלמוד-תורה בשביל עשיית מצוה שאי אפשר לה לעשות בידי אחרים. והקשו על זה רבותינו הקדמונים, דלמה לא יפטור מקיום מצוות בשעה שעוסק בתורה, הלא בכל התורה קיימא לן, דעוסק במצוה פטור ממצוה. ומבואר הוא בדבריהם, הישוב לקושיא זו, משום דבתורה יש תנאי שהלמוד צריך להיות על מנת לעשות. ומכיון שהעשייה היא תנאי בלימוד, הרי אי אפשר הוא שהלימוד יפטור אותו מן המעשה. ואין קיום המצוה עומד מחוץ לענינו של לימוד תורה, אלא שהוא קיום התנאי, של ללמוד על מנת לעשות. ונמצינו למדים, כי שתי בחינות הן בקיום מצוות: לשם מצוה גרידא, ולשם קיום התנאי של תלמוד-תורה.“ עד כאן לשון פחד יצחק, שער חודש האביב.

←

ד. ומצד זה שפיר יש מקום לדון, דתערובות שאר מצוות איננה גרעון במטבע ברכת התורה. דודאי בברכת המצוות ובברכת הנהנין, כל שהוא מערב בה מצוה אחרת, או שהוא מערב בה הנאה אחרת, הרי זה פוגם ביהודה של הברכה. שכל ברכה צריכה להיות מיוחדת לאותו ענין שהיא באה עליו. ותערובות שלא מענינה, מכמל את התייחדותה של הברכה, עם אותו ענין שעליו היא באה. מה שאין כן בברכת-התורה. דמאחר דכל המצוות כולן אפשר להן להתקיים, בתורת קיום התנאי של תלמוד תורה, הרי לעולם אין התנאי, שהוא קיומו של המעשה, פוגם את התייחדותה של הברכה עם המעשה.

ה. ויעוין ד' שפסק שם לה ביד אחרים, אלא „היה לפניו עשוי על ידי אחרים, לו לתלמודו.“ ע. תלמוד-תורה, הן מעונה ביאור. דד המצוה, אם כן, הלא משנה שאינו לתלמודו, דאמו י תלמוד-תורה לע

ו. ואמנב

כישולה זה הוא תלמוד-תורה להנ זקיומת. כלומר, שם. והנה פשוט דוקא כאם הוא המת, וכדומה. א או סתם לשם בן הוצאת המת, ב מאחר שלא קייב וזה הוא שהוסי כלומר, מתוך כך הרי הוא קובע עשיית אותה מצ נסדרת היא למפ קיומה.“ באופן, בעד עשיית המ

ז. וחזורי

נאמרה החלכה, ז

← ה. ויעוין רמב"ם הלכות תלמוד-תורה פרק שלישי, הלכה ד' שפסק שם להך דינא, דמבטלין תלמוד תורה למצוה שלא תיעשה ביד אחרים, אלא שהוסיף בה דברים. וכך הוא לשונו בהלכה זו. "היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד-תורה, אם אפשר למצוה להיעשות על ידי אחרים, לא יפסק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה, ויחזור לתלמודו". עד כאן לשונו. הרי שהוסיף על גוף ההלכה של ביטול תלמוד-תורה, התיבות ויחזור לתלמודו. ובדאי דהוספה זו טעונה ביאור. דהרי כל עצמו לא ביטל תלמוד תורה, אלא לעשיית המצוה. אם כן, מה מקום יש כאן לפסק של לאחר עשיית המצוה. הלא משנה שאינה צריכה היא, לומר לו לאחר עשיית המצוה, שיחזור לתלמודו, דאמו יש כאן סלקא דעתך שעשיית המצוה תפטר אותו מתלמוד-תורה לעולם.

← ו. ואמנם, מפורש הוא בגמרא בענינה של תלמוד-תורה, כי ביטולה זה הוא קיומה. מנחות צ"ט. ופירש רש"י דקיימא לן מבטלין תלמוד-תורה להכנסת כלה. ולזה קאמרינן, דביטולה זה הוא יסודה וקיומה. כלומר, מקבל שכר, כאילו יושב ומייסדה ועוסק בה. יעוין שם. והנה פשוט הוא, דהא דאמרינן דביטולה זה הוא קיומה, היינו דוקא באם הוא מבטל תלמודו לשם קיום מצות הכנסת כלה והוצאת המת, וכדומה. אבל אם הוא מבטל את תלמודו לצורך דברי-הרשות, או סתם לשם בטלה, והוא הולך ומקיים מצות הכנסת-כלה או מצות הוצאת המת, כודאי שאין כאן אלא שכר מצוה, ולא שכר-תורה, מאחר שלא קיים המצוה, מתוך הפסק תלמודו לשם קיום מצוה זו. וזה הוא שהוסיף הרמב"ם בהלכה זו בסיומה, "ויחזור לתלמודו". כלומר, מתוך כך שתיכף לאחר עשיית המצוה, הוא חוזר לתלמודו, הרי הוא קובע על ידי זה, כי כל הפסק-תלמודו, לא בא אלא לשם עשיית אותה מצוה. ובכחה של קביעות זו. הרי עשיית המצוה שלו, נסדרת היא למפרע בתוך פעולתו של החוק, של "ביטולת זה הוא קיומה". באופן, דעל ידי החזרה לתלמודו, הוא מקבל שכר-תורה, גם בעד עשיית המצוה.

← ז. וחוזרים אנו לברכת אהבה רבה. כברכת אהבה רבה נאמרה ההלכה, דאם שנה על אתר, אז פוטרת היא גם מברכת התורה.

של
זכרון
כתה
ענינה
על
ענינה
נראה
שאה
ספר
זו
ישות
קיום
עוסק
זו
זכרון
פסוק
ימוד
הציון
לשם
יודש
צוות
ברכת
זנאה
היות
בבטל
מה
להן
אין
ברכה

לפי התנחות שנתפרשו במאמר זה, הלכה זו כך היא מתפרשת. דעיקר הדין שברכת אהבה רבה, יכולה היא לפטור ברכת התורה, אף על פי שיש בה תערוכות ענינים אחרים, של שאר מצוות, היינו משום דגם שאר מצוות, מלבד תורת קיום מצוה שבהם, משמשים הם תנאי בתלמודה של תורה. ורק מפני זה אין הם פוגמים ביחוד מטבע הברכה לתורה. אבל הלא למדנו, כי שתי בחינות הן בקיום מצוות: לשם מצוה גרידא, ולשם קיום התנאי של תלמוד-תורה. ולזה אנו דנים כך, דאם שנה על אתר, אנו אומרים בו שהוכיח סופו על תחלתו. וכל אותן המצוות שנזכרו בכרכתו, מצטרפות הן לתלמודה-של-תורה, ועל ידי זה נידונות הן המצוות הנזכרות בכרכה זו, כקיום התנאי של על מנת לעשות. המותנה בלימוד-התורה. ואין כאן שום עירוב פרשיות, אלא דכל דברי-הברכה, מטבע של תורה הן. אבל אם לא שנה על אתר, חסרה לנו ההוכחה, שקיום-המצוות אשר בכרכתו, כמובן של תורה הן מתפרשות. והרי זה דוגמת דברי הרמב"ם, שכתב, "ויחזור לתלמודו". דעל ידי הלימוד על אתר, מקבל הוא למפרע שכר-תורה על עשיית המצוה. מה שאין כן, אם אחר עשיית המצוה, לא חזר על תלמודו, דהיינו לא שנה על אתר, אז חסרה לנו ההוכחה, כי הפסק תלמודו בא הוא לו. משום קיום התנאי של על מנת לעשות. וכל שחסרה לנו ההוכחה, שהקיום-מצוה שלו, כמובן תנאי של תורה הוא מתפרש, הדרינו לפשיטות המעשה. שאין כאן כי אם קיום מצוה גרידא, וממילא, יש לזה שתי תוצאות. בעצם הבפועל ממש, אין כאן שכר של תורה, אלא שכר של מצוה, וכשאנו דנים לענין הברכה, תפסינן שבכרכה מעורבת היא, ואין כאן יחוד לתלמוד-תורה, וממילא אינו נפטר באהבה רבה.

L

פרק ב

ה. רמב"ם הלכות תלמוד-תורה פרק ג' דין ג' כתב, "לפיכך התלמוד קודם למעשה, בכל מקום". יעוין שם. והך דקאמר, "בכל מקום", אין לו פירוש, דהרי אין בזה שום הוספה, על הדין המפורש בכאן. דתלמוד קודם למעשה.

ו. והנה בהלכה הממוכה לכאן, בדיון ד' כתב הרמב"ם, "היה לפניו, עשיית מצוה ותלמוד-תורה, אם אפשר למצוה להיעשות על

ידי אחרים, לא יפסי וכבר דברנו בזה, חדשות, בהבנת סין הללו, יש כאן בהוסם יעוין רמב"ם פמ"ו היה עוסק בתורה, יטרח במזונות, כן להתאחר, שהעוסק עד כאן לשוננו. ומו שאי אפשר להיעש אין זה אלא באופן, תורה, מה שאין כן. במה שאין בו קיום תורה, אפילו אם א ולהכי, במצות פרי מזונות. שאין זה נזו מצות תלמוד-תורה אישות בהלכה הסמ נשא אשה, מפני נמי נימא, דלזה הך תלמוד-תורה, דבמצו המצוה, ויחזור לתי מתלמודו כשביל קיו לתלמודו, ולאפוקי ב תגרום עשייה זו, מתלמודו. וכמו שאי

י. ועדיין א לדבר, דמותר להת במצוה, פטור מן ה דמבטלין תלמוד ת דלעולם נימא הכי, ומדחזינן, דעל ידי

כגון האומה
שאל: והגם
ח אצ הדי
לדון מדרכ
צילו מומחה
דוקא כשלא
עליהם לדיין
הדין עליהם
לך חסידות
שלא אחת
שהוא חיד
אר. לחברין
בצו דעתי
פירוש שלם
הדין רשאין
לאו שיפסק

לדון בכל
זכות [שוא]
דברין דפליג
לכח פס
היא שבעת
שליג ארבע
נרש הלכות
זיבה. ורשע
זכות ולדון
זוממה יכול
דעמי טעמו
זכריו רבו
זקראו כד
לשון בעיר
נראה לחלק

ר יוסי
א בהודאת
פריש אשר
רשע וגם
ח הוא
החה לרבים
זההירי הנח
הלוקו עליך
יהם מכירים
דעתך:

מומחה. אי
שאלה יתיר
ד רבים אלא
ה שאינו לדון
לע"ד.

מדות הללו
לא נמנהרה
זו אף שהוא
אז אפי"ה
ו חלקו עליו
קול הדעה:
קבלו דעמ

הדין על פי הרצו: ט המקיים את התורה
צטוני. שהוא לחוק למונות ומתבטל ממלאכתו כדי
לעסוק בצורה: המבטל את התורה מעושר. מממת
לכוב הממון לריך ליתן לבו פעם לכאן ופעם לכאן
ואין לו פנאי לעסוק בצורה:
הווי מבעט בעסק. המעט
בעסק סחורמן ומלאכתן ויהיה
עיקר עסקן בצורה: והווי שפ
רוח בפני כל אדם, ללמוד
אפילו ממי שהוא קטן ממך
במכמה: יש לך בטלים הרבה
בנגדך. יסייעו לנטול. פירות
אחר. יש בעולם כמה בטלים
שהם הרשעים ומיות רעות שהם
בטלים. ועל ידם הקצ"ה יעיל
עליך פורענות: ואם עסקת

כל המקיים את התורה מעניי,
סופו לקיימה מעשרו. וכל
המבטל את התורה מעשרו,
סופו לבטלה מעניי: **ד י רבי**
מאיר אומר, הווי מבעט בעסק,
ועסוק בתורה. והווי שפל רוח
בפני כל אדם. ואם בטלת מן
התורה, יש לך בטלים הרבה
בנגדך. ואם עמלת בתורה,

לענין זה צין הדיעות למומחה: ט כל המקיים את
התורה מעוני. פירש הר"ב שהוא לחוק וכו' כדי
לעסוק וכו'. והא ללא מן העוסק. משום שיפא ללא צני
למתי כל שאינו עוסק דהוה אמינא משום גבהות לבו
מעושרו אינו עוסק בצורה. ולכך
חני המבטל חורה מעושר לומר
בשביל שזריך לעסוק בעשרו דבר
זה מבטל תורתו והכי נמי הכי
קאמר המקיים חורה מעוני
שאין עסקיו מבטלים ללמוד אלא
מקיים ללמוד. דרך חיים. והשתח
לדמית להכי דמתי רישא אידי
דסיפא הכי נמי מעוני אידי
דסיפא דחנן מעושר דפיריטו
מתמת עושר ואע"ג דהוה ליה
למתי בעוני צני"ת נ"ל: סופו
לקיימה מעושר. ועס הוית

ציונים
ט כל המקיים את
התורה מעוני. מיי פ"ג
מ"ה מ"ט ה"ג סמ"ג
עשן י"ב טו"ט י"ד
סימן רמ"ו סעיף כ"ו:
י הווי מבעט בעסק
ועסוק בתורה. הוא דני
אלהו פ"ח (פ"ט) מ"ח
פ"ג מ"ה מ"ט ה"ט
סמ"ג ס: והווי שפ
רוח. בפני כל אדם.
מ"ד ל"ח וז"ל פ"ג
מ"ה פ"ב מה דעומ
ה"ו: ואם בפלח מן
התורה ט. מרש משלי
פרשה ט' פסוק י"ב
[ע"ש הגירסא] מ"י פ"ט
מהלכות משנה הלכה א':

שינויי נוסחאות
י מבעט בעסק. כמ"ק
עט עסק. וכו"ה מעט
גט נמ"ו. כמ"ק
לעסקים ועי חו"ט.
(והווי שפל רוח. כמ"ק
והויה שפל רוח. כ"י
ממ"ו להא. כל אדם.
כ"י... האדם. בטלת
כמ"ק ובממ"ו ביטלת.
בטלים הרבה. כ"י
הרבה בטלים. (בנגדך).
כמ"ק להא. ואם
עמלת. כמ"ק... עסקת.

תוספות חדשים
ט כרע"ב ר"ה המבטל
כו' והרמב"ם כתב
מטני רוב הממון
מתעסק במאכל
ובמשתה כו'. וכ"כ
נמטו פק ג' והוא
דלוי מקבל דממט אשר
לא נעמד וגומה.

חידושי הגר"א
י הווי מבעט כו'. כמ"ט
(נרש ו' ודברת צס וגו'.

הג' וחי' הרש"ש
י משה ואם בטלת
מה"ת (פירוש כדי לעסוק
נעסקין) יש לך בטלים
הרבה בנגדך (מי יאל
הי צן מבטלים אחרים
זולתה יעטלון מעסקין)
ואם עמלת בתורה
(וע"י זה מבטל העסק
שהו לענין) יש לך
שבר הרבה כו' (שלא
לך נגדו ממקום אחר).

שהנשין פעמים רבות יורה בחלוק זה. ועודאל דר"א בן פדח
כמז בדרך חיים דממני צנינוי נמולו. ועוד כדי שהעושר לא ינטלו.
בני עניים וכו' שלא יעסקו בדברים אחרים וישכחו דברי חורה
לפעמים הוא מפעל הטעם ויסורין ממרקין. ועליו אמר שלמה
מוסר ה' בני אל ממאס ופי' רבינו יונה ז"ל ענין המיכות שאם
ומוסר [ה'] בני וגו' ע"כ: י הווי מבעט בעסק ועסוק בתורה.
שיהא מעוט העסק בשביל עסק המורה ולא בשביל הטורח או
הוגה באכות שמאריך ישראל: בפני כל אדם. פי' הר"ב ללמוד
רוח בפני כל אדם שהאזוה לענין הלמוד הכל הרמנ"ס מפרש
לגרסת הספרים ל"ג הכי לעיל: ואם עמלת בתורה. ויגעת
ועמלת בתורה. ויגעת וטרחת זה יש שכר הרבה וכו' כי
השכר לפי רבו

פירוש המשניות להרמב"ם

י אמר הווי מבעט בחורה. והתמד על התורה. והווי שפ
רוח בפני כל אדם. ר"ל שלא תהא שפל רוח בפני
הגדולים לבד אמנם בפני כל אדם עד שכשתשב עם איהו
אדם שיהיה יהא ספורך עמו כאילו הוא גדול במעלה
יחד ממך וזה כולו לברוח מן הגאווה כמו שביארנו:
וענין בטלים הרבה בנגדך. הוא שיש דברים הרבה
המבטלים ויצטרכו למי שנחעסק בהן וכשלא תתעסק בתורה

מלאכת שלמה

ט כל המקיים את התורה. ניד כספ"ג דהלכות ח"ת. ועי על
פי משנה זו בדרישותיו של הר"ב משה אלשיך ז"ל צ"כ כהר
קני דף ר"ה וצ"כ עקב ד' רע"א ונכספ"ג מש"ל דף ק"ה דהיינו
ק"י. י הווי מבעט בעסק. ניד עס פ"ג ס' ח'. ואם בטלת
מן התורה. פי' כספ"ג מן עוב פי' בלק דף רמ"ה ע"ד יראה אם
יבטל אדם מן המורה יבא עליו ארעים שיטעלוהו מן המורה על

י כ"ן

תפארת ישראל

י כ"ן

ואפי"ה כל ימיהם מכאובים, וכמה שבעטלו מעושר ואפי"ה יבולו בעוב ימיהם.
אין זה קושי, דאין הכנסת התנא גדולה יותר מהכנסת המורה, ככר אצך
ואמר למען יארכיו יעקב, ואפי"ה רואים כמה פעמים שממקצין לו (ונש"ס
קדושין ל"ט ב'). אמנם אל דמות ה' ולו נפשו עליהם, דמי יודע מה גרם שלא
תקיימה ההצטתה, אולי עשה שלא לשמה, או חטא אחר שחטא טרה הכנסת
זאת, או אולי אדם חסוף דרכו שהוא נעלמו גרם נקו, וכן מצינו עיקב אבינו,
שהצטתו הקדוש ברוך הוא בצומני, ואפילו הכי מרלש שמה יצרוס החטא
והארכמי מה נפשו דאשי אבות: ד' מדל"ק הוה ממעט
מלעסוק. ש"מ ה"ק דאפילו בלוחו עסק שזריך לפרנסתך ממעט
כו כל שאפשר: נה אפילו נגד מי שאינו ממעט בעסק כמון. או ר"ל
דהמרה בעסק עסקך ודלוי חונמו כדי להרבות כבודו בעשרו, לכן אמר
הוה שפל וכו': נה מממה עסקין: נה שיעשוקן מדה כנגד מדה,
שאפילו ששמתלה בסקו לעסוק בצורה, ישפכו לך קיומן על פניך

יוצא אגור י
הציון ספירת ת. ואלו. ואלו.

ספר

שם עולם

הוא חיבור העוסק בשבח לימוד התורה ותומכיה
ומעלת וקדושת השבת
אשר חיברו מרנא ורבנא

הגאון ר' ישראל מאיר הכהן זצ"ל מראדין
בעל המחבר ספר "חפץ חיים"

ועתה יוצא לאור מחדש במהדורה מתוקנת ומהודרת,
בתוספת מראי מקומות והציונים שנקבעו במקומם בדיוק רב,
באותיות מאירות עינים, בניקוד מלא, חלוקה לקטעים וכותרות בשולי הגליון
והוספנו עליו ליקוט "מקור עולם" שבו הרחבנו להעתיק לשון המקורות
בש"ס ומדרשי חז"ל, ראשונים ואחרונים, אשר עליהם הסתמך רבינו
וצייה לעיין שם, ויהיו לתועלת גדולה ללומדים והמעיינים

ועל זה הוספנו

מפתח מקורות מפורט

נערך, סודר והובא לדפוס בעזרת השם יתברך החונן לאדם דעת
על ידי

דוד בן הר"ד אליעזר צבי שליט"א זיכרמן
בנימין בן הר"ד יצחק שליט"א זליגמן

בהוצאת "דעת ותבונה"

פעיה"ק ירושלים תובכ"א

בשנת שם עולם אתן לו אשר לא יכרת

תשס"ו לפ"ק

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

בו יבאר גדל החיוב של למוד התורה ביום השבת.

אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרָנָם לְבִרְכָה (מובא בטור אורח חיים סימן ר"צ) **שֶׁהַתּוֹרָה שְׁאֵלָה לְהֵשֵׁם יִתְפָּרֵד: כְּשִׁישְׁאֵל יִפְנֹסוּ לְאַרְץ זֶה רֶץ לְזִיתוֹ וְזֶה רֶץ לְכַרְמוֹ, אָנִי מַה תִּהְיֶה עָלַי? הַשִּׁיב לָהּ: שֶׁבֶת יִהְיֶה בֶן זִוְגָף. וְכַעֲיֵן זֶה אֵיחָא גַם בֶּן בִּירוּשְׁלָמִי (שבת פרק ט"ו הלכה ג') לֹא נִתְּנוּ שֶׁבֶתוֹת וְיָמִים טוֹבִים לִישְׁאֵל אֵלָא כְּדִי לַעֲסֹק בָּהֶם בַּתּוֹרָה. וְהַעֲנִין הוּא, מִפְּנֵי שֶׁפֶל יְמוֹת הַחַל הֵם טְרוּדִים בְּמַלְאכָתָם וּמְסֻחָרָם, וְאֵין לָהֶם פְּנָאֵי לַעֲסֹק בָּהּ בְּקַבִּיעוּת, וּבְשֶׁבֶת הֵם פְּנוּיִים מִמְּלָאכָה וְיִכּוּלִים לַעֲסֹק בָּהּ כְּרְאוּי. וּמִשּׁוּם זֶה אֵיחָא בְּגִמְרָא גִטִּין (ל"ח:): בְּתֵלֶת מְלֵי נְחֵתִי בַעֲלֵי בֵתִים מְנַכְסִיהוּ א, וְחַד מִנֵּיהוּ, דְּקַבְעֵי סַעֲדָתָא בְּשֶׁבֶתָא בְּעֵדֵן בִּי מִדְרָשָׁא [הֵינּוּ בְּשַׁעֲה שְׁדוּרָשִׁין בְּבֵית הַמְּדֻרָשׁ דְּכָרִי תוֹרָה בְּרַבִּים אַחַר הַשְּׁנָה, כְּנֶהֱוֹג בְּזַמְנָנּוּ] ב, אֵלָא יְקָדִים אוֹתָהּ אוּ יֵאָחַר אוֹתָהּ. וְזֶהוּ תוֹכַחַת מְגַלָּה לְאוֹתָן הָאֲנָשִׁים שְׁמִטָּלִין בְּעַת הַהִיא בְּשִׁנְקִים וּרְחוּבוֹת, כִּי אֶפְלוּ סַעֲדַת שֶׁבֶת שֶׁהִיא מְצֻה אָסוּר אֲזַּי מִפְּנֵי בְטוּל תּוֹרָה, וְכָל שְׁכָן לְטִיל וּלְהַרְבוֹת אֲזַי בְּשִׁיחָה בְּטִלָּה שְׁאָסוּר ג.**

חיוב לימוד התורה בשבת

הנמנע מלימוד התורה בשבת יורד מנכסיו

מ ק ו ר ע ו ל ם

א] פי' בגלל שלשה דברים אלו יורדים בעלי בתים מנכסיהם, דמפקי עבדייהו לחירותא (שמוציאים את עבדיהם לחירות), ודסיירי נכסיהו בשבתא (ושמבקרים את שדותיהם בשבת), ודקבעי סעודתייהו בשבתא בעידן כי מדרשא (ושקובעים את סעודתם בשבת בשעה שהחכם דורש לרבים בבית המדרש). וכתב ה"בן יהודיע" הטעם בזה, שאותן שעות שדורשין בהם בקבע נחשב להם כאילו עוסקים בתורה כל היום כולו וכו', וזה שאינו הולך לפירקא שהוא עת הקבוע לדברי תורה, שעל ידו העולם קיים, ומכח זה זוכין ישראל בנכסיהם, לכן יורד מנכסיו דלא נשאר לו טענה לזכות בממון שבידו, עיי"ש.

ב] וסיים ב"משנה ברורה" שם ס"ק ז', לפיכך אסור לו לפנות עצמו מדברי תורה ולקבוע סעודתו בשעה שדורשין בבית המדרש דברי תורה ברבים.

ג] ענין שיחה בטלה בשבת, עיין ב"מרגניתא טבא" לר' יהונתן וואלינער זצ"ל סעיף ז' שרבינו הביאו בסוף ספר "אהבת חסד", וב"מקור חסד" שם שצינו לדברי רבינו הגר"א באגרתו "עלים לתרופה". וראה עוד בתוס' שבת (ק"ג:) ד"ה שלא, שהביא מדרש תנחומא בכראשית סימן ב', שאמו של רבי שמעון בר יוחאי כאשר היתה מדברת בשבת היה אומר לה יום שבת הוא, והיתה שותקת, ובקושי התירו שאילת שלום בשבת. ועוד אמרו בירושלמי

והגה הפתוב או ותפננה, להשפכו כדי ש התורה ובקיים ו שהם ישרים ותנ שושאר לו פנאי הוא רץ ללמוד עוסק בטיול וב גופא, אל ותרי דבר זה ד רובל כסך ולהוציא מהן ע

הלמוד פתוב הפניו הקבל שכר ככולם

* וקצין מה דאין הולף מן שהוא לילף לתלם: בשביל זה לאכל מ תבא בכרם רעד וז כמו שאמרו תנ"ל אמות ברשות הרבני קלל פנין שהוא כדי הוא מקבל עליו ע שהולף אחר כף לע

וקליכמו לעסקיו תחשב לו פעבודת

שבת פרק ט"ו הלכה ג'. אתה שבות מדיבור, ש בדבר ה' שמנים נעשו, כ שהוא היה הדיבור אף [מה כרם מיוחד ובשעת גמר מלאכה פו שהוא גידולי קרקע וז

הלוח
בזמנו
הפני
מקבל
שכר
בכולם

והגה הפתוב אומר (משלי ג, ו): "בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיך". והפונה, שבכל פעולותיו שעושה בעסקיו ובעניניו יכון שרוצה להשתפר כדי שיהיה לו במה לחיות ויוכל לעבד השם יתברך בלמוד התורה ובקיים המצוות, * וממילא חושב לו השם יתברך לכל דרכיו שהם ישרים ותמימים, ומקבל שכר עבור כלם. וכל זה דוקא אם בעת שנשארו לו פנאי ללמוד, או ביום שבת שהוא בודאי בטל ממלאכתו הוא רץ ללמוד התורה. לא כן אם אפלו בעת שנשארו לו פנאי הוא עוסק בטיול ובדברים בטלים, אז לא די שהוא מפסיד אלו השעות גופא, אלא הוא מפסיד כל פעולותיו של כל ימות השבוע.

והרי דבר זה דומה למי שבנה חצר גדולה, והוציא עליה עשירים אלה רובל כסף עד שגמר אותה, והיו בה עשירים דירות להשכיר, ולהוציא מהן שלשת אלפים רובל כסף לשנה. ואחר שגמר ושכלל

תורה שאלה יתו וזה רץ ויכעין זה ימים טובים שכל ימות לעסק בה יאוי ומשום מנכסיהו א, הינו בשעה הוג בזמננו יתן האנשים שבת שהיא אז בשיתה

והליכתו
לעסקיו
חשוב לו
כעבודת
ה'

* וכעין מה דאיתא בבבא מציעא (צ"א:): הולך פעושה מעושה דמי [פרוש, אם הולך מתלם לתלם, אף שאינו עושה אז במלאכתו של בעל הבית, כיון שהוא לילך לתלם אחר לעשות מלאכתו של בעל הבית חשוב מעושה], ומתברר בשביל זה לאכל מפרותיו של בעל הבית, כמו שהרשה התורה (דברים כג, כה): "כי תבא בקרם רעה ואכלת ענבים כנפשו שבבך", דמירי בפועל בשעת גמר מלאכה, כמו שאמר חז"ל (שם פ"ו: ד). וכעין זה איתא גם פן בשבת (ה'), שאם העביר ארבע אמות ברשות הרבים וביתנים עמד פטור, ואם עמד כדי לכתף ה, לא נחשב עמידה קלל כיון שהוא כדי לכתף ולהשלים הליכתו ו. והכי נמי בענינינו, כיון שבעת קימתו הוא מקבל עליו על מלכות שמים ועל מצוות לעבד להשם בכל מה שיוכל, ומה שהולך אחר כך לעסקיו הוא גם פן רק כדי שיצא מזה תועלת לבסוף לעבודת השם, חשיב פלו עבודת השם.

ס"ק ד', לפיכך תורה ולקבוע המדרש דברי

עין ב"מרגניתא צ"ל סעיף ז' "אהבת חסד", ר"י רבינו הגר"א יתה עוד בחוס' מדרש תנחומא רבי שמעון בר רביה אומר לה ובקושי התירו מרו בירושלמי

מקור עולם

שבת פרק ט"ו הלכה ג', מה הוא שבת מדיבור אף אתה שבות מדיבור, שהרי נאמר (תהלים לג, ו) בדרך ה' שמים נעשו, מה הקב"ה שבת ממלאכתו שהוא היה הדיבור אף האדם כיוצא בו. [מה כרם מיוחד דבר שהוא גידולי קרקע ובשעת גמר מלאכה פועל אוכל בו, אף כל דבר שהוא גידולי קרקע ובשעת גמר מלאכה פועל אוכל בו.] [ח] לתקן משאו על כתפו לאו עמידה היא. [ז] ולכן אם המעביר ארבע אמות ברה"ר עמד בתוך ארבע אמות לפוש — פטור, ואם עמד לכתף, וכשהשלים ארבע אמות הניח — חייב, דעמידה שבתוך ארבע אמות לאו עמידה היא שהיתה לכתף.

המתבטל
בזמנו
הפנוי
מפסיד
שכר כל
פעולותיו

אותה פהגן נטרף דעתו ויטגר כל דירות הקצור, ולא נתן לשום אדם
לכנס בו כל השנה בלא שום טעם. ופגע בו איש אחד ואמר לו: הוי
סכל, הפסדת עשרים אלף רובל כסף לחנם, פינן שהקצור עומד סגור כל
השנה. כן הוא ממש הדבר הזה, אם בעת שהוא בטל ממלאכתו, כגון
ביום השבת וכדומה הוא רץ ללמוד התורה, אם כן היה תועלת בכל
פעלותיו שעשה כל ימות השבוע, ויכול השם יתברך להתחסד עמו
ולחשב כל פעלותיו שעד היום גם כן לדרכים ישרים, וכמו שכתוב
(שם): "והוא יישר ארחתיך". לא כן אם אז הוא עוסק בעניני תבלים,
ממילא מנפר למפרע שכל פעלותיו שעשה עד עתה גם כן לא היה
לכבוד השם יתברך כלל, אם כן לשוא היה כל צמלו עד עתה.

ויתכנע
גם על
הזמן
שעסק
לפרנסתו

וכעין זה שמעתי בשם ספר "תולדות יהושע" [להגאון ר' יהושע העליר זצ"ל],
שפרש מה דאיתא באבות (פרק ד' משנה י') אם בטלת מן התורה יש
לך בטלים הרבה כנגדך, ואם צמלת בתורה וכו' ה, רוצה לומר אם
בטלת בעת שיש לך פנאי, אז יתבעו ממך עוד על יתר הזמנים שבטלת
כדי להשיג הבלי הזמן, אחרי שראה בעליל שלא היה פונתך כלל
לכבוד השם יתברך, ואם צמלת בתורה בעת שהיה לך פנאי, יש לו
שכר הרבה לתן לך, והינו אפלו בעד יתר כל הפעלות שעשית, אחרי
שכלם היו סבות להשלים רצון השם יתברך.

פועלים
ובעלי
בתים
ישתדלו
יתר בזה

היוצא מדברינו, שצריך האדם להתחזק בכל פחו שלא ילך אצלו יום
השבת לעניני ריק, אלא חוץ מסעדת שבת ושנה לפי מה שהוא
צריך לקריאתו יראה לעסק בתורה ועבודה ה, ואז על ידי זה גם ששת
ימי החל יהיו חשובין אצלו עבודת השם יתברך. וכן נפסק בארץ תימים
סימן ר"צ (סעיף ב' בהג"ח) דפועלים ובעלי בתים שאינם עוסקים בתורה

מקור עולם

זן יש לו שכר הרבה ליתן לך. וביאור זה הוא
בספר "חוסן יהושע" מאמר ב' פרק א', הקובע
עתים הפניות לו לתלמוד תורה מעלה עליו
הכתוב כאילו עסק כל היום בתורה, ויש לו שכר
אף על השעות שאינו עוסק בתורה. והמתרפה
מדברי תורה בשעות הפניות לו, מפסיד כל
השעות שעסק בהן לפרנסתו, שהיה מעלה עליו
הכתוב כאילו למד בהן.
חן וכתב עוד ב"שערי תשובה" שם סימן ר"צ

ישן שתיים או שלוש שעות בשבת, ע"כ.

בימות החל
נאיתא בתו
כל
עושה מלאך
הוא מדתו
ברוך הוא ל
התורה הנה
שבת יעשה
לכית הפנסו
ילך לביתו
בשמחה לח
אלא עם ע
תפוס בידו

(* ציין בספר
לקאון
משנתו. עוד
שאמרו חז"ל

טן דבשבת י
הקפדה ועצבון
ועל ידי זה יזן
חיים" שם).
זן וכן הוא
תתפ"ח, ובפירו
פי שנתתי לכו
שאתם עושים
ביום השבת.
יא] בספר "
ידד אזולאי")

לעסוק
בתורה
בשבת
פיה
סיהיה
תפוס
ביתו

הזמן
הנותר
שבת
התורה
שקרא
וסנה

בימות החל, עליהם החיוב יותר לעסק בתורה מאלו שעוסקים בתורה כל ימות השבוע.

ואיתא בתנא דבי אליהו רבה (פרק א') וזה לשונו: אדם עושה מלאכה כל ששה ונח בשביעי, נחרצה עם בניו ובני ביתו ט. שוב אדם עושה מלאכה בששה ימים ונח בשביעי, שוכח כל צער שהיה לו. כך הוא מדתו של אדם, יום טוב משפח יום רע וכו'. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישאל: לא פתכתי לכם בתורת יי (יהושע א. ח): "לא ימוש ספר התורה הזו מפיד?" אף על פי שאתם עושים מלאכה כל ששת ימים, שבת יעשה פלו תורה י. מפאן אמרו: ישכים אדם וישנה בשבת, וילך לבית הפנסת ולבית המדרש, ויקרא בתורה וישנה בנביאים, ואחר כך ילך לביתו ויאכל וישתה, לקיים מה שנאמר (קהלת ט. ז): "לך אכל בשמחה לחמך וגו' כי כך וגו'", לפי שאין מנוחה להקדוש ברוך הוא אלא עם עושי התורה בלבד וכו'. מפאן אמרו, שיקרא אדם שיהיה תפוס בידו (*), כדי שלא תשיגנו בושה וכלמה ליום הדין בשעה

לעסוק בתורה בשבת כדי שיהיה תפוס בידו

(* ציץ בספר "נחל קדומים" פרשת ואתחנן יא) מה שהביא בשם התשב"ץ, שנקרא לכאורה שאינו מעבב יב. ואפשר דשם מרי שהיה באנס, שתקפה עליו משנתו. עוד נראה, שהפונה שיהיה על כל פנים בעת הלמוד ברור אצלו, וקמו שאמרו חז"ל (קידושין ל.). על הפסוק (דברים נ. ז): "ושננתם לבניך": שיהיו דברי תורה

חיוב ידעתי התורה שיהיה ברור מה שקרא ושנה

מקור עולם

הפסוק (שמות יג, ט) למען תהיה תורת ה' בפיה, וכח שם בשם ספר ה"תשב"ץ" לתלמיד מהר"מ סימן תקל"ב, כשהצדיק נפטר מן העולם בא מלאך אחד ומוכר כל מה שלמד לשמה, ועל זה אמרינן (פסחים נ.). אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, עכ"ל. והוסיף החיד"א שם, וזה רמז למען גימטריא "קץ", בפטירת האדם תהיה לעתיד תורת ה', כלומר תורה לשמה, בפיק שיבוא מלאך ויזכירך.

יב) דהרי אפילו ששכח בא מלאך ומוכר כל מה שלמד לשמה.

ט) דבשבת יזהר ביותר שלא להראות שום הקפדה ועצבות, רק יהיה מעביר על מדותיו, ועל ידי זה יזכה לאור השבת (פירוש "טובי חיים" שם).

י) וכן הוא ב"ילקוט שמעוני" תהלים רמז תפ"ח, ובפירוש "זית רענן" כתב שם, אף על פי שנתתי לכם השבת למנוחה מ"מ מאחר שאתם עושים מלאכה כל ששה תלמדו קצת ביום השבת.

יא) בספר "נחל קדומים" (להרב חיים יוסף דוד אזולאי) שלפנינו, הוא בפרשת בא על

לשום אדם אמר לו: הוי וימד סגור כל ולאכתו, כגון תועלת בכל התחסד צמו יכמו שכתוב בניני הקלים, כן לא היה דעתה.

וע העליר זצ"ל, התורה יש לומר אם ימים שבטלת פונתך כלל יא, יש לו שית, אחרי

אצלו יום מה שהיא גם ששת בארץ חיים קים בתורה

בשינה כיון כמו שמבואר נשמה יחירה חידוש אמרה שאם מחדש ים, ומי שאינו למד עד הנה. האר"י שהיה ע"כ.

שלא תשיגנו בושח ליום הדין

שְׂאוּמְרִים לוֹ: עֶמֶד וְעֶרְוָה מִקְרָא שְׁקֵרִית, וְעֶרְוָה מִשְׁנֵה שְׁשֻׁנִית יג.

מִתְדַדִּין בְּפִיָּה, שְׂאֵם יִשְׁאַלְךָ אָדָם דְּבַר אֵל תִּגְמַגֵּם וְתֹאמַר לוֹ אֵלָא אָמַר לוֹ מִדְּ, וְכַמִּי שְׂתוּפֵס אֵינָה דְּבַר בְּיָדוֹ שְׂיִיכַל לְהִרְאוֹתוֹ לְכָל, וּבִאֲפֹן זֶה יִכַּל לְעֶרְוָה לְבִסְוֹף מַה שְׁקֵרָא וְשִׁנָּה.

הטעם שמשלם שוכר לרשע בעוה"ז

עוֹד נִרְאֶה לִי לְבָאָר בְּנִינָה עֲמָקָה בְּזַה הַמְּאַמֵּר, וְהוּא בְּהַקְדָּם מַה שְׂשִׁמְעֵתִי בְּשֵׁם גְּאוֹן אֶחָד, שְׁלִפְיִכָּה אֵין נוֹתֵנִין שְׂכָר הַמְּצוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה מִפְּנֵי שְׁבַע עוֹלָם הַזֶּה אֵין מְקוּם לְעִרְיַכַת הַשְּׁלֶחֶן לְעוֹשֵׂי הַמְּצוֹת, שֶׁהָלוּא יָפֵה שְׁעָה אַחַת שֶׁל קִרְת רִוּחַ בְּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה (אבות פרק ד' משנה י"ז). וְהַקְשִׁיתִי, אִם בֶּן אֵיף יֵצִיר מַה שְׂאַמֵּר הַכְּתוּב (שם ז, י): "וּמִשְׁלֵם לְשׁוֹנְאֵיו אֶל פְּנֵיו לְהַאֲבִידוֹ" [דְּהִינֵנו שְׂמִשְׁלֵם לְהֵם שְׂכָר צְדָקָתָם בְּעוֹלָם הַזֶּה, וּכְפָרוּשׁ רַש"י שָׁם יד (וְהַתְּרַגּוּם טו)] וְהָלוּא אֵין מְקוּם לְתַשְׁלוּמִין פֶּה. וְנִרְאֶה לִי לְבָאָר בְּדֶרֶךְ מְשַׁל, בְּאִישׁ אֶחָד רַב־מַאי שֶׁפִּתָּה אִישׁ קָצִין אֶחָד לְקַח מֵאֵתוֹ מֵאָה שְׁטָרוֹת מְזִיפּוֹת, שׁוֹיֵף שְׁטָרֵי הַמְּלָךְ. וְכֹאשֶׁר נִתֵּן לוֹ הַקָּצִין מִחִירִם בְּגִגְדָם שְׁטָר אֶחָד אֲמַתִּי, שְׂאֵל לוֹ: הָלוּא אֲנִי נִתְמִי לְךָ מֵאָה שְׁטָרוֹת, וְאַתָּה פּוֹטְרֵנִי בְּאֶחָד. הַשִּׁיב לוֹ: הוּי סָכַל! הַתְּרַבֵּה מְעוֹתֶיךָ לְמַעוֹתֶיךָ? הָלוּא שְׁלָךְ מְזִיפּוֹת, אֲכַל שְׁטָרֵי הוּא אֲמַת. וַיַּעַן אוֹתוֹ הַרַמְאִי: מַאי נִקְאָ מִנֵּה, זֶה נִגְר וְזֶה נִגְר. הַשִּׁיב לוֹ: הוּי פְתִי וְשׁוֹטֵה! הָלוּא שְׁטָרֵי אֲנִי יָכוֹל לְהוֹבִילוֹ לְאוֹצֵר הַמְּלָךְ לְפָרְטוֹ שֵׁם בְּכָל מְטַבֵּעַ שְׂאַרְצָה, וְיִקְבְּלוּ אוֹתִי בְּסֶכֶר פְּנִים יְפוֹת, אֲכַל שְׁטָרוֹתֶיךָ הַמְּזִיפִים אִם אֲכַנִּיס אוֹתָם לְשֵׁם, יִפְרִי מִהֵר אֶת זֵיוֹפוֹ שְׂאֵין שֵׁם הַמְּלָךְ חֲתוּם עָלָיו, וְאַתְחִיב רֵאשִׁי לְמְלָךְ, וְלֹא אוּכַל לְהוֹצִיאֵם כִּי אִם בְּחוֹרִים וּסְדָקִים, וְאֵינִם שְׂוִים כִּי אִם אֵינָה פְרוּטוֹת.

חשל לאחד שפרט שטרות מזויפים

בֶּן הַדְּבָרִים מִמֶּשׁ בְּעִנְיָנוּ: הַמְּצוֹת אֲשֶׁר עִם הַשֵּׁם עוֹשִׂים, בְּיֹדָאֵי הֵם עוֹשִׂים אוֹתָם מִפְּנֵי רְצוֹן הַשֵּׁם יְתַבְּרָךְ שְׂצִנָּה אוֹתָם עַל זֶה, וּבְיֹדָאֵי חֲתוּם הַשֵּׁם יְתַבְּרָךְ עַל עִנְיָן

המצוות שעושים מפני רצון ה'

מ ק ו ר ע ו ל ם

יג) ורבינו "בשמירת הלשון" שער התבונה פרק י"ד, הביא עוד לשון ספר ה"פרדס" של מורנו הרב רבי משה קורדוויירו שער היכלות פרק ב', שלמעלה אחד מארבע חיות הקודש הוא יופיאל שר התורה, וכל מפתחות החכמה בידו. וכאשר הנשמה עולה ומגיעת למעלה, אז הוא שואל לה בענין החכמה שלמדה בעולם הזה, וכפי אשר טרחת בתורה ודרך אחריה לפי זה ינתן השכר. ואם היה יכול לעסוק בתורה יותר ולא עסק, רוחה אותה למטה תחת ההיכל ההוא

בבושה וחרפה. וכאשר השרפים תחת החיה נושאים כנפיים ומשיקים אשה אל אחותה, שורפים אותה הנשמה, והיא נשרפת ואינה נשרפת וכו'. וכך היא נדונית בכל יום אף על פי שהיו לה מעשים טובים, כיון שלא נתעסק בתורה כראוי, עכ"ל. יד) שמשלם לשונאיו בחייו גמולו הטוב, כדי להאבדו מן העולם הבא. טו) שם ו"ל, ומשלם לסנאוהי טכן די אינון עקדין קדמוהי בתייהון לאוכדייהון.

הקבי"ה חותם על כל מצוה

מצוות הרשע הם כשטרות מזויפים

ומקום התשלום בעבורם בעולם השקר

זה, כמו שאמרו חז"ל וכוונתה ומלך המשיח, ו"אז נבכרו יראי ה' רמז לזה יש גם כן פת (ויקרא כב, לג ברש"י שם): על שטרותיו]. ובשטר ונפה שעשה אחת של ק לתשלומי שטר כזה ו המעטות שיש לו לא ה אין שם השם יתברך ו בשטרות לעולם האמו מלך על שטרות פאלו י"ד): הוא קנה אומר: ברוך הוא, שהוא "אנ משבצים ושמים שמוז לי שום טובה. ואמר ע יביט רק על עצמי ולא טובו וחסדו של הקדו לכן גם לו ישלם שכ שבעשו בשקר ומרמה, אליהו רבה) שינאה האן פמלא של מעלה בשי

טז) ליראי ה' ולחושבו מדבר עם מלך המשיח וי וחושבי שמו, והקב"ה חו הכתובים בספר הזה הו ביאר הגה"צ ר' יחזקאל הנאמר במקום אחר (ישע קציון והנותר בירושלים

ספר חוסן יהושע המבואר

חוסן ממפריעו למוד התורה
ומושיע בתחבולות לאור באורה

כולל שני מאמרים

מאת הרב הגאון
מוהר"ר יהושע העליר זצ"ל
אב"ד טעלוז יע"א

מהדורה חדשה
מבוארת ומנוקדת
עם הוספות מרובות
קו"ל ע"י
סיני מוסקוביץ
בן לאמור"ר הרה"צ יקותיאל יהודה זצ"ל
ירושלים עיה"ק תובב"א התשנ"ח

יחַכְמֵנו¹³, וְכִמּוֹ שֶׁבֶא הַבְּאוּר לְחַכְמֵינוּ וְלִבּוֹ (ערוכין ק:):
 אֲלֵמָּלָא נִתְּנָה תּוֹרָה לְמִדְּנוּ גִזְלֵ מִנְמָלָה¹⁴, אִם כֵּן. כָּל שֶׁפִּן שִׁישׁ
 לוֹ לְלַמֵּד מַעֲלִילוֹת מִצְעָדֵי חֶלֶק הַבְּהֵמִי שֶׁל עֲצָמוֹ, וְסִפּוּק
 צְרִיכֵי¹⁵, לְהַשְׁכִּיל לְהִטִּיב. וּמִהַצְרָף לְדַבֵּר קֶצֶת בְּפִרְטֵי הַדְּבָרִים
 לְהִבִּין מִשָּׁל וּמְלִיצָה, וְכֵּן זֶה וְלַמּוֹד עַל זֶה¹⁶, וְהֵם¹⁷.

פֶּרֶק א

כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ הַקּוֹבֵעַ עֵתִים לְתוֹרָתוֹ אֶת מֶדְ עֲרָכוֹ, מוֹלֵ חוֹבֵשׁ
בֵּית־הַמְּדַרְשׁ הַמְּשִׁים עֲלֵיהָ לֵילוֹת כְּיָמִים*, הִנֵּה יְדַמָּה

פִּירוּשׁ

יבאיהו להיטיב - דרכו. (והוא מלה"כ תהלים לו, ד ועל פי המצודות - שם). 16. ומהצורף - ומן הצורך, לדבר קצת בפרטי הדברים - והם האופנים השונים שיש לו לאדם ללמוד מדרכי תהלוכות מסחרו לדרכי קנין התורה. להבין משל ומליצה - עדה"כ (משלי א, ו), ור"ל שעל פי זה יובן המשל הנ"ל. ובא זה - האופנים שנמנה לקמן, ולימד על זה - על אופנים שונים - שלא התבאר, אשר כפי הנוגע לענינו - הוא, ילמד ממסחרו לסחרה של תורה. 17. והם - פרטי הדברים יבוארו להלן בפרקי המאמר. 1. מך ערכו - מעוט ערכו (מלה"כ ויקרא כז, ח) מו"ל - ביחס ל...	13. מלפנו - מלמדנו מבהמות ארץ - שנתן בהם חכמה - להורות לנו (רש"י עירובין ק:), ומעוף השמים יחכמנו - ומהתכונות שטבע הבורא בעופות - וכן בכל בריה ותכונותיה - הרי זה בא לחכמנו - להורות לנו דרך בעבודתו יתברך. 14. למדנו גזל מנמלה - דמטבע בריאתה אין האחת גוזלת את מאכל חברתה. וכן מכל בריה ובריה כמבואר שם - "צניעות מחתול, ועריות מיונה" וכי'. 15. מעליצות מצעדי חלק הבהמי של עצמו - מדרכי השתדלותו לצרכי גופו וסיפוק צרכיו - הגשמיים, על אותו הדרך ישתדל להשיג - לחקור וללמוד - מהם - דרכים להשגת התורה ולעבודתו יתברך, ולימוד זה

עיונים והוספות

כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ הַקּוֹבֵעַ עֵתִים לְתוֹרָה אֶת מֶדְ עֲרָכוֹ מוֹלֵ חוֹבֵשׁ בֵּית הַמְּדַרְשׁ וְכוּ': מן הראוי לציין שהערכת הקובע עיתים לתורה - את עצמו - כמועט ערך ביחס לחובש בית המדרש, הוא רק משום שבוחר ומעריך עצמו לפי כמות ואיכות לימודו, ועל כן מועט ערכו בעיניו, אך ודאי שכלפי שמיא רב ערכו וגדולה חשיבותו - עד מאד, כמבואר באריכות בהמשך המאמר ד"לפוס צערא אגרא". וכדברי חז"ל המובאים בהמשך: "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים" - ע"כ.

אֶל עֲרַף הַסּוֹחֵר הַקָּטָן בְּקִנְיָנִים מִצְעָנוּ
 גְּדוֹלִים. וּמִדְּרָף הַמְּסַחֵר, שֶׁכָּל עוֹד
 מִהַשִּׁיג מְסַחֲרִים רְחֵבִים וּגְדוֹלִים, יִשֹּׁן
 הַקָּטָן, וַיֵּאָזֵר תִּיל בָּעֵז לְחֹשֶׁב בּוֹ מִחַ
 יֵרָא לְנַפְשׁוֹ פֶּן בַּעֲצָלְתִּים יָבֵא בְּמַהֲלָף
 הַמוֹעֵט אֲשֶׁר יִשָּׂא בַּעֲמָלוֹ, יִהְיֶה גַּ
 תִּבְחַן הַדְּבָר כְּשֶׁהֵם עוֹמְדִים בְּקִצּוֹוֹ
 עֲשָׂרָה בָּתִּים בְּשִׁבְלֵ סֶפֶק הַשְּׂגָתָ קָלָ
 לֹא יִנְיַעְהוּ* רִוַח מְסִיִּם אֶף לְךָ

וְכֵן הַדְּבָר בְּמִסְחָר הַתּוֹרָה*. הִנֵּה הָעַ
 עֲרָכוֹ בְּשִׁקִּידַת הַתּוֹרָה, וְצָרִיךְ אֶ
 עֲתוּחֵי הַפְּנָאֵי שָׁלוֹ, לְכָל יֹאכְדוֹ וְ
 שְׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה יִהְיֶה נִחְשָׁב בְּעֵינָיו
 פִּירוּשׁ

2. מצערים - מועטים (מלה"כ וי בראשית יט, כ).
3. לחשוב בו מהשבות - כיצד לפתח ולבסס את מסחרו.
4. פן בעצלתים - שמא מחמת עצלות יבוא כמהלך רישו - יבוא לידי עניות רישו - לשון רש ועני.
7. והוא על פי לה"כ משלי ו, ט. "עד מתי עצל תשכב" וגו'. (ושם יא) "ובא כמהלך ראשך" וגו'. פירוש - "בעבור זה יבוא לידי עניות פתאום כאורח המהלך בדרך שבא פתאום לבית מלונו ולא נודע טרם בואו". (מצודות - שם). והסר יבואנו -

עיונים והוספ
לֹא יִנְיַעְהוּ: על פי מהדורת - תרכ"ב.
וְכֵן הַדְּבָר בְּמִסְחָר הַתּוֹרָה: כמבואר -
 ביחס לסוחר הגדול, ועל פי המבואר להלן,
 שישתדל ביותר חריצות במסחרו הקטן. ב. י
 למרובה.

אל ערך הסוחר הקטן בקנינים מצערים, מול העשיר במסחרים גדולים. ומדרך המסחר, שכל עוד שתהיה יד הסוחר קצרה מהשיג מסחרים רחבים וגדולים, ישתדל ביותר חריצות במסחרו הקטן, ויאזר חיל בעז לחשב בו מחשבות, ולאמץ זרועותיו, כי ירא לנפשו פן בעצלותים יבא פמהלך רישו וחסר יבואנו, ושכרו המועט אשר ישא בעמלו, יהיה נחשב בעיניו למרבה. הלא תבחן הדבר פשהם עומדים בקצוות רחוקות — העני יסבב עשרה פתים בשביל ספק השגת קשיטה אחת. והמפלג בעשר לא יניעהו* רוח מסים אף לקום ממטתו בשבילו.

וכן הדבר במסחר התורה*. הנה העסקן בטיב העולם יודע מה ערכו בשקינת התורה, וצריך אם פן להיות מדקדק אל כל עתותי הפנאי שלו, לכל יאבדו ויעלו בתהו חלילה. ושעה שעוסק בתורה יהיה נחשב בעיניו כיי"ב שעות של השקדן. כי

פירוש

2. מצערים — מועטים (מלה"כ בראשית יט, כ).
3. לחשוב בו מחשבות — כיצד לפתח ולבסס את מסחרו.
4. פן בעצלותיים — שמא מחמת עצלות יבוא כמהלך רישו — יבוא לידי עניות רישו — לשון רש ועני. והוא על פי לה"כ משלי ו, ט. "עד מתי עצל תשכב" וגו'. (ושם יא) "ובא כמהלך ראשך" וגו'. פירוש — "בעבור זה יבוא לידי עניות פתאום כאורח המהלך בדרך שבא פתאום לבית מלונו ולא נודע טרם בואו". (מצודות — שם). וחסר יבואנו —
5. הלא תבחן הדבר — כלו' יתכן לך להוכיח כהבדל זה, בין הסוחר העשיר לעני, כשהם עומדים בקצוות רחוקים — מהמצבים הקיצוניים, והם...
6. קשיטה — מעה — מטבע מועט (עיין בראשית לג, יט, וברש"י שם).
7. לא יניעהו — לא יהיה עבירו סיבה מספקת ריוח מסוים — גם אם גדול הוא מאת ה"קשיטה", אף — לטרוח, טרחה מועטת, כגון — לקום ממטתו, בשבילו — בשביל ריוח זה.
8. העסקן בטיב העולם — הוא העוסק בפרנסתו.

עיונים והוספות

לא יניעהו: על פי מהזורת — תרכ"ב.
וכן הדבר במסחר התורה: כמבואר — ינהיג עצמו כהנהגת הסוחר הקטן ביחס לסוחר הגדול, ועל פי המבואר להלן, תתחלק הנהגה זו לשני ענינים. א. שישתדל ביותר חריצות במסחרו הקטן. ב. יהיה שכרו המועט נחשב בעיניו — למרובה.

גדולים ק:)
 שכן שיש
 ו, וספוק
 הדברים
 17.

הלו חובש
 תנה ידמה

הרכו. (והוא
 פי המצודות

גורן, לדבר
 — והם

לאדם ללמוד
 לדרכי קנין
 מליצה —

שעל פי זה
 — האופנים
 זה — על

הבארו, אשר
 הוא, ילמד

רים יבוארו

רכו (מלה"כ
 ...

חובש בית
 ית עצמו —

או לפי כמות
 ערכו וגדולה

גרא אגראי.
 שיכוין לבו

אם לא זאת אפוא⁹, יתכן פי יבלע זמנו מבלי משים¹⁰. וכל עוד יתחקה על מה ערכו יזדרז ביותר לאחז בזה¹¹, לכל ישאר חלילה געור וריק מידיעת תורה. ואשר לו לב להתבונן פמה הוא מפסיד ואוכד בהתעצלו בעתותי הפנאי שלו מעסוק בתורה, או בפנותו אז לדברי הכל ותהו, ישפט הדבר משכרו שמקבל עליה¹². ודבר זה מתחלק לארבע התבונניות:

א. יתבונן, אלו הנה לאחד שני בנים, אחד עני ואחד עשיר, והנה נותן לכל אחד עסקים שוים זה לזה בטפולם, ושכרם¹³, ושניהם היו מתעצלים בו — על מי מהם היה פועל ביותר, ואת מי משניהם היה מעניש על זה ביותר — הלא את העני — פי אם דל הוא, לא היה לו להתעצל — כן הוא הענין בלמוד התורה. הנה כבר הגד פי הקובע לה עתים עני הנהו בערה השוקד עליה¹⁴. ונמצא, פאשר שניהם יבטלו שעה מעסוק בה, יגדל ענש הסותר מהשקדן, פי היה לו לחוס על כדי חייו ופרנסתו המצמצמת¹⁵ לכל יבלע בשאט נפש בעון בטול תורה¹⁶.

פירוש

- 9. כי אם לא זאת — כי אם לא ינצל המתעצל.
- 10. בטפולם — בכמות העבודה אשר יש להשקיע בהם, ושכרם — ובסיכויי השכר והריחה אשר יושגו לכשיעמלו בהם.
- 11. בערך — יחסית לחובש בית המדרש השוקד עליה.
- 12. כי היה לו לחוס — על הזמן המועט, הנצרך לו — על כדי חייו — לחיותו הרוחנית ההכרחית לו ופרנסתו המצומצמת — ולפרנסת נשמתו — בעסק התורה הקדושה, אשר בלאו הכי מצומצמת.
- 13. פבל יבולע — בשאט נפש — לבל ישחת — מחמת זלולו — בעוון בטול תורה.

- 9. כי אם לא זאת — כי אם לא ינצל ככל כוחותיו, זמנו הפנוי — לעסוק בתורה, וכמו כן אם לא יעריך ויחשיב את זמן לימודו — כפי הראוי (עיין לעיל עיונים ד"ה "וכן הדבר!!").
- אפוא — הרי... (ולשון רבינו הוא מלה"כ בראשית מג, יא ועיין ברש"י שם).
- 10. ישחת זמנו ויאבד לריק מבלי שישים לב לכך (והוא מלה"כ שמואל ב' יז, טז).
- 11. וככל שירבה להתבונן ולחקור במעוט ערכו, כן יש לו להזדרז יותר, לאחז בתורה. (ולא להיפך, חלילה).
- 12. כלומר — מהשכר הרב שמקבל מי שמנצל את זמנו כראוי, ניתן לשפוט ולהבין את גודל ההפסד של

ב. אמרו חכמינו זכרונם לברכה בבהמה (ויקרא א, ט): "רי (ז): "ריח ניחח", ונאמר במנחה (י) לומר לך¹⁷: אחד הפרכה ואחד השמים*. וכן אמרו (ברכות ז). לעני הניכלת בידו ללמד הרבה, שאין לו ? ונמצא לפי זה, שהעוסק משך זמן להכרח פרנסתו, וקובע עתים הפנויו העתות ההם מעלה עליו הפתוב ? [אף שאינו דומה ממש לתורתו אף על השעות שאינו עוסק, כיון ע ומתן שלו. (עיין שר"ע יור"ד

- פירוש
- 17. נאמר בבהמה — שדמיה מרובין... ונאמר בעוף — שדמיו מועטין מן הבהמה... ונאמר במנחה — אף שדמיה מועטין מן העוף... ועני — ררכו בכך (רש"י ויקרא ב, א ע"ש) ריח ניחוח — כלומר מקובל ומרוצה לפני הקב"ה זה — כזה. ונקט בכולם באותו הלשון — לומר ד...

עיונים והו ובלבד שיכוין לבו לשמים: במשניוח ודו"ק. שו"ע יור"ד סימן רמ"ג סעיף א חכמים — לפוטרים ממס וכו'. כתב המחבר שתורתם אומנותם, אבל אין תורתם אומנו אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כ פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד ה המחבר "כדי חייו" התבאר ב"באר היטב" (אף לכל הדברים הצריכים לאדם. ובלבד שו כי אם לזון את בניו ובני ביתו וכו'. עיי"ש הפנויות לעסק התורה מעלה עליו הכתוב כו רבינו שזאת אף כשאין תורתו אומנותו, כ

י"ס. וְכָל עוֹד
יִשְׁאָר תְּלִילָה
הַ הוּא מִפְּסִיד
הַ, אוּ בַפְּנוֹתוֹ
עָלֶיהָ.¹² וְדָבָר

וְאֶחָד עֲשִׂיר,
וְזֵם זֶה לְזֶה
עַל מִי מֵהֶם
זֶה בְּיוֹתֵר —
לְהַתְּעַצֵּל-

קוֹבֵעַ לָהּ עֵתִים
שְׁנֵיהֶם יִבְטְלוּ
הֲיָה לוֹ לְחוֹסֵם
זֶאֱט נֶפֶשׁ בַּעֲוֹן

כְּמוֹת הַעֲבוּדָה אֲשֶׁר
יִשְׁכַּרְם — וּבְסִיכוּי
יִרְשְׁנוּ לְכַשְׂיַעֲמָלוֹ

יְחִסִּית לְחֹבֶשׁ בֵּית
יְהוָה.

יְחוּס — עַל הַזְמַן

— עַל כַּדֵי חֵייוֹ —

יְהִיכְרִית לוֹ וּפְרַנְסָתוֹ

יְלַפְרַנְסֵת נִשְׁמָתוֹ —

יִישֶׁה, אֲשֶׁר בִּלְאוֹ הִכִּי

— בְּשֹׂאֵט נֶפֶשׁ —

— מַחֲמַת זְלוּלוֹ —

← ב. אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבִרְכָה (מִנְחוֹת קי. בְּרִכּוֹת יז.): נֶאֱמַר
בְּבִהְמָה (ויקרא א, ט): "רֵיחַ-נִיחוּחַ", וְנֶאֱמַר בַּעֲוֹן (שם
יז): "רֵיחַ נִיחַח", וְנֶאֱמַר בַּמִּנְחָה (שם ב, ט): "רֵיחַ נִיחַח" —
לוֹמַר לָךְ: אֶחָד הַפְּרָכָה וְאֶחָד הַמְּמַעֵיט, וּבִלְבַד שְׂיִכּוֹן לְבוֹ
לְשִׁמִּים*. וְכֵן אָמְרוּ (בְּרִכּוֹת יז.) לְעִנְיַן עֵסֶק הַתּוֹרָה, לְמִי שְׂאִין
הַיְכָלֶת בְּיָדוֹ לְלַמֵּד הַרְּפָה, שְׂאִין לוֹ לֵב פְּתוּחַ¹⁸, וְעֵינֵי רִשְׁיִי שָׁם¹⁹.
וְנִמְצָא לְפִי זֶה, שֶׁהַעוֹסֵק מְשֻׁךְ זְמַן מַעֲתוֹת זְמָנוֹ בְּמִשְׁאֵי וּמִתָּן
לְהִכָּרֵחַ פְּרַנְסָתוֹ, וְקוֹבֵעַ עֵתִים הַפְּנוּיּוֹת לוֹ לְתַלְמוּד תּוֹרָה — הִנֵּה
הַעֲתוֹת הָהֵם מַעֲלָה עָלָיו הַפְּתוּב כְּאֵלוֹ עֵסֶק כָּל הַיּוֹם בַּתּוֹרָה,
[אֵף שְׂאִינוֹ דוֹמָה מִמֶּשׁ לְתוֹרָתוֹ אֲמֵנוֹתוֹ, עִם כָּל זֶה שְׂכָר יֵשׁ לוֹ
אֵף עַל הַשְּׁעוֹת שְׂאִינוֹ עוֹסֵק, בִּינּוֹן שְׂמִכְרָח הוּא כִּם לְעֵסֶק בְּמִשְׁאֵי
וּמִתָּן שָׁלוֹ. (עֵינֵי שׁוּ"ע יו"ד סימָן רמ"ג סעיף ג'*)].

פירוש

- 17. נאמר בבהמה — שדמיה מרובין... ונאמר בעוף — שדמיו מועטין מן הבהמה... ונאמר במנחה — אף שדמיה מועטין מן העוף... ועני — רכבו בכך (רש"י ויקרא ב, א עיי"ש) ריח ניחוח — כלומר מקובל ומרוצה לפני הקב"ה זה — כזה. ונקט בכלום באותו הלשון — לומר דך...
- 18. לב פתוח — וישוב הדעת, מחמת טרדת מלאכתו.
- 19. ועיני רש"י שם שכתב שאף הטרוד במלאכתו חייב לעסוק בתורה, ואינו יכול לפטור עצמו בטענה שאין לו "לב פתוח להרבות בתורה" כמו השקדן. שהרי שנינו שיש שכר לממעט כמו למרבה (כאמור).

עיונים והוספות

ובלבד שיכוין לבו לשמים: במשניות הגרסא "ובלבד שיכוין דעתו לשמים", ודו"ק.
שו"ע יו"ד סימן רמ"ג סעיף ג': בענין הדינים המיוחדים לתלמידי חכמים — לפוטרים ממס וכו'. כתב המחבר — וזה לשונו: ודוקא תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, אבל אין תורתם אומנותם — חייבין. ומיהו אם יש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תורה ודוקא תורתו אומנותו. [ומה שכתב המחבר "כדי חייו" התבאר ב"באר היטב" (שם) דלאו דוקא כדי חייו בצמצום, אלא אף לכל הדברים הצריכים לאדם. ובלבד שתהיה תורתו קבע ואינו מתבטל מלימודו כי אם לזון את בניו ובני ביתו וכו'. עיי"ש ובש"ד]. מכל מקום המנצל כל עתותיו הפנויות לעסק התורה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל היום בתורה, ומשמע מדברי רבינו שזאת אף כשאין תורתו אומנותו, כגון — שעוסק בפרנסתו ליותר מכדי חייו

ועל כן, המתרפה מדברי תורה בשעות הפנויות לו, מפסיד לפי ערך שֶׁכָּר שֶׁהִיָּה מַעֲלָה עָלָיו הַפְּתוּב כְּאִלּוּ לְמַד גַּם כְּשֶׁאֵין לוֹ פְּנֵאיוֹ²⁰. לְמַשָּׁל, הַלּוֹמֵד אַרְבַּע שָׁעוֹת בַּיּוֹם שֶׁל שְׁתַּיִם-עֶשְׂרֵה שָׁעָה²¹ — כָּל שָׁעָה מוֹשְׁכֵת שֶׁכָּר עֲצָמָה וְעוֹד שְׁנַיִם שֶׁל עֶסְקוֹ בְּמַשָּׂא וּמִתֵּן, בְּבַחֲיִנַת אֶחָד הַמְרַבָּה²². וְנִמְצָא, כְּשֶׁמְבַטֵּל שָׁעָה, מְבַטֵּל שָׁעָה זוֹ שֶׁל לַמּוֹד הַתּוֹרָה בְּפִעֵל, וְעוֹד שְׁתַּיִ שָׁעוֹת שֶׁהִיָּה מַעֲלָה עָלָיו הַפְּתוּב וְכֶאֱמֹר.

ג. וְלֹא זוֹ בְּלִבְדּוֹ, אֲלֵא שֶׁהַחֲשָׁבוֹן מִתְּכַפֵּל וְהוֹלֵךְ עוֹד*, שְׁמָה שְׁאֲמָרוֹ אֶחָד הַמְרַבָּה וְאֶחָד הַמְמַעֵיט, הוּא כְּשֶׁאֵין בִּידוֹ לְהִרְבוֹת — לְעִנְיֹתוֹ²³, אֲבָל כְּשֵׁי שֶׁבִּידוֹ לְהִרְבוֹת אֵף מְעַט

פירוש

- 20. לפי היסוד האמור שה"ממע"ט וכדלעיל דשכרם כשוה, הרי מרבה כל מקבל שכר גם על זמן עסקו כמו"מ.
- 21. נמצא עוסק בפרנסתו ח' שעות. (בחשבון המשל המובא).
- 22. בבחינת "אחד המרבה" —
- 23. לעניותו — מחמת עניותו.

עיונים והוספות

וצ"ע. (והסתפקתי אם כוונת רבינו בהביאו את דברי המחבר הנ"ל — לראיה — שאינו דומה ממש לתורתו ואמונתו, או דלמא להראות שאף אצל הקובע עתותיו לתורה יתכן שתחשב תורתו ואמונתו וכנ"ל).

ולא זו בלבד, אלא שהחשבון מתכפל והולך עוד: כבר פרשנו (כמס' 24) את כוונת רבינו "מתכפל והולך". ולהמחשת הדבר נשתמש במשלו של רבינו דלעיל. ונמצא דלפי המתבאר עד כה — הבטל מלימודו שעה אחת, מאבד שעת למוד בפועל ועוד שעתיים נוספות שהיה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק בהן בתורה. ולכאורה באותן שלש שעות שכן עסק בתורה, יקבל שכר אותן שעות, בתוספת שכר של שש שעות — אשר יקבל בבחינת "אחד המרבה", הרי שלפי החשבון עד כה, בבטול תורה של שעה אחת — מפסיד שכר של שלש שעות, ונשאר בידו שכר של תשע שעות. וזה בא רבינו ללמדנו — דאינו כן, אלא שהחשבון "מתכפל והולך" — ומחמת אותה שעה שהיה בידו לעסוק בתורה — ולא עסק, מפסיד את כל מעלת "אחד המרבה" אף בשעות שעסק בתורה. ונמצא — שבבטול תורה של שעה אחת — מפסיד שכר של תשע שעות, ונשאר בידו שכר של שלש שעות בלבד. (שבחן עסק בתורה בפועל).

"אחד המרבה ואחד הממע"ט", הוא כשאין בידו להרבות לעניותו: בביאור המשנה דאבות פרק ב' משנה טו', כתב התו"ט — וזה לשונו: "נאמר בעולת העוף... וכו' ללמדך אחד המרבה ואחד הממע"ט וכו' דהיינו זה שמקריב מנחה (מסתמא) עני הוא... ובזה הוא שאמר התנא — שהם שוין, לפי שהעני עושה כפי כוחו וממונו, לפיכך שוה מיעוטו לפני השי"ת כמו המרובה של העשיר. אבל דאי —

יותר ממה שהוא עושה, הנה לא נה הממע"ט²⁴. תדע²⁵ — שהרי אם ה דלות), בדלות, שחוכתו קרפן עוף - בבחינת הצדקה, אם גם מאשר פ בעצמו מעיד עליו, פי אין קצר ידו לב. ולמה זה יכפל הקדוש-ברוך-הו משגת, אחרי שלא השלים

וכן הוא הענין בלמוד התורה: א עתותיו לתלמודו — הנה שכרו או כו', ואולם אם אף משעות הפנויות מעיד על עצמו כי לא הכרח עסקיו יצר לבבו, פי ברע הוא²⁷, וקזה מא — מה שה' יתברך היה מעלה עליו ונמצא, פי מחמת עת קצרה שמבט שכר של כל השעות שעוסק בהם עליו הפתוב כאלו

פירוש

- 24. נמצא שהוא הדין בעסק התורה
- 25. דילפינן מיניה, דאם בידו זמן פנוי
- 26. אשר יכול להרבות בו זמן עסקו בתורה, מפסיד בזה לא רק את השכר שהיה מקבל על אותו הזמן המתוסף עליו בבחינת "אחד המרבה" כדלעיל,
- 27. אלא אף על הזמן שעסק בתורה לא יקבל שכרו אלא על השעות שלמד בפועל, ואף בהן מפסיד את שכר "אחד המרבה" וכדיבואר להלן.

עיונים והוכ

מי שבכוחו לעשות הרבה ועושה מועט — וזו כשהעני עושה יותר ממנחה, ודאי ששכרו גם כ והמועט אלא כשנעריך גם כן המנדבים — מה

יותר ממה שהוא עושה, הנה לא נאמר בו אחד המרבה ואחד הממעיט²⁴. תדע²⁵ — שהרי אם הביא מנחה (המובאת בדלי דלות), בדלות, שחובתו קרובן עוף — לא יצא²⁶. וכן הוא הענין בנתינת הצדקה, אם גם מאשר תשיג ידו יפחות, הנה הוא בעצמו מעיד עליו, כי אין קצר ידו מונעו, ואין זה כי אם רע לב. ולמה זה יכפל הקדוש-ברוך-הוא שכרו, אף במה שאין ידו משגת, אחריו שלא השלים חקו במה שבגדו.

וכן הוא הענין בלמוד התורה: אם בפנותו מעסקיו מקדיש עתותיו לתלמודו — הנה שכרו אתו לקרות עליו אחד המרבה כו', ואולם אם אף משעות הפנויות לו יבטל שעה — הנה בזה מעיד על עצמו כי לא הכרח עסקיו מפריע תלמודו כל היום, רק יצר לכבו, כי ברע הוא²⁷, ובזה מאבד ממנו טובה הרבה, והוא — מה שה' יתברך הנה מעלה עליו כאלו עסק בתורה כל היום. ונמצא, כי מחמת עת קצרה שמבטל משעה הפנויה לו, מפסיד שכר של כל השעות שעוסק בהם במשא ומתן, שהיה מעלה עליו הכתוב כאלו למד בהן. L

פירוש

- 24. נמצא דהוא הדין בעסק התורה דילפינן מיניה, דאם בידו זמן פנוי אשר יכול להרכות בו זמן עסקו בתורה, מפסיד בזה לא רק את השכר שהיה מקבל על אותו הזמן המתוסף עליו בבחינת "אחד המרבה" כדלעיל, אלא אף על הזמן שעוסק בתורה לא יקבל שכרו אלא על השעות שלמד בפועל, ואף בהן מפסיד את שכר "אחד המרבה" וכדיבואר להלן.
- 25. תדע — וכן מוכח...
- 26. כלומר: מי שהוא דל — שמחויב (מחמת יכולתו) בקרבן עוף, והביא מנחה — (שהיא פחות מיכולתו) — המובאת אך ורק בדלי דלות, הרי זה — לא יצא!
- 27. כי ברע הוא — על פי מליצת הכתוב (שמות לב, כה): "אתה ידעת את העם כי ברע הוא", ופירש רש"י "בדרך רע הם הולכים תמיד".

עיונים והוספות

מי שבכוחו לעשות הרבה ועושה מועט — ודאי שאינו שווה לעושה מרובה. וכן נמי כשהעני עושה יותר ממנחה, ודאי ששכרו גם כן יותר גדול. ולא אמרן ששוין המרובה והמועט אלא כשנעריך גם כן המנדבים — מה ערכם, וכדאמרן. ע"ש.

מפסיד לפי שם כשאין לו שתיים-עשרה שם של עסקו, מבטל שעה, שעות שהיה

עוד*, שמה כשאין בגדו ת אף מעט

הרי מרבה כל כו' ג' שעות. עניוהו.

— לראיה — הקובע עתותיו

ישנו (במס' 24) רבינו דלעיל. תלמוד בפועל לכאורה באותן שש שעות — שול תורה של שש שעות. וזה מחמת אותה אחד המרבה" מפסיד שכר ירה בפועל). ית לעניוהו: "נאמר בעולת המקריב מנחה עני עושה כפי אבל ודאי —

76 ד. תנאי

(מנחות מג:) הִיָּה רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר: קָשָׁה עֲנֹשׁוּ שֶׁל לֶבֶן מֵעֲנֹשׁוּ שֶׁל תְּכֵלֶת²⁸, מִשָּׁל לְמִלָּךְ בְּשָׂר וְדָם שֶׁאֵמֵר לְשָׁנֵי עֶבְדִּי, לֵאמֹר לוֹ: הִבֵּא לִי חֹתֶם שֶׁל טִיט²⁹, וְלֵאמֹר לוֹ: הִבֵּא לִי חֹתֶם שֶׁל זָהָב. וּפְשָׁעוֹ שֶׁנִּיָּהֵם וְלֹא הִבִּיאוּ. אֵיזָה עֲנֹשׁוֹ מִרְבָּה? זֶה שֶׁאֵמֵר לוֹ: הִבֵּא שֶׁל טִיט וְלֹא הִבִּיא, עַד כָּאן.

וְדוֹן מֵינָה³⁰ לְעִנְיָן עוֹן בְּטוֹל תּוֹרָה, הִנֵּה הַשׁוֹקֵד צְרִיף לְהַתְיַגֵּעַ — לְהַרְוִיחַ שְׂכָר שֶׁל לַמּוֹד תּוֹרָה כָּל הַיּוֹם — בְּעֶסְקוֹ בָּהּ כָּל הַיּוֹם³¹. אוֹלָם הָעֶסְקָן³² — בְּעֶסְקוֹ בָּהּ³³ בְּכָל עֲתוֹתָיו הַפְּנוּיֹת לְבַד, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאִלוֹ עֶסֶק בָּהּ כָּל הַיּוֹם, וַיִּכְמוּ שְׁנֵתְבָאֵר לְעִיל. וְכֹאשֶׁר גַּם בָּם יִתְרַפֵּה וַיִּתְעַצֵּל³⁴, יִתְרַבֵּה עֲנֹשׁוֹ מֵעֲנֹשׁ הַשׁוֹקֵד, כִּי לְפִי עֵרֶךְ קִלּוֹת הַפְּעֻלָּה³⁵, כֵּן יִתְרַבֵּה הָעֲנֹשׁ בְּהַתְּרַפּוֹת מִמֶּנָּה.

אֲלֵה הֵם אֲרַבַּע הָעֲרוֹת בְּהַתְּבוֹנְנוֹת אֲשֶׁר יֵשִׁים אֵל לְבוֹ הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּעַת קְבוּעַ לְבַד³⁶. וְהַמְשַׁפֵּיל יִצְרַפֵּם אַחַת לְאַחַת לְמִצָּא חֲשׁוֹבוֹנָם³⁷, וְאֵז לֹא יִתְרַבֵּה בְּשׂוֹם אִפֵּן לְהִזְנִיחַ תַּלְמוּדוֹ בְּפְנוֹתוֹ מֵעֶסְקָיו, וְלְהֵאָבִיד זְמַנּוֹ הַיֶּקֶר בַּתְּהוֹ, וַיִּשְׁגִּיחַ עַל מִצְבוֹ

פירוש

- 28. קשה עונשו של לבן מעונשו של תכלת — מי שנמנע מלהטיל כבגדו את חוטי הציצית הלבנים אשר מצויים ונקל להשיגם, קשה ענשו מהנמנע מלהטיל את חוטי התכלת שאינם מצויים וקשה להשיגם.
- 29. חותם — חותמת לסימן. כפרש"י (שם) שהיו עושין כן לבהמה ועבד כשקונין אותם — לשם סימן עבדות.
- 30. ודון מינה — ולמד מזה.
- 31. כלומר, רק אם יעסוק בפועל בתורה כל היום, אזי יקבל שכר תלמוד תורה של כל היום.
- 32. העסקן — במסחרו.
- 33. בה — בתורה הקדושה.
- 34. בם — בעתותיו הפנויות יתרפה ויתעצל — מלעסוק בתורה.
- 35. קלות הפעולה — כי הרי ודאי נקל יותר עסק התורה באותן שעות מועטות — שעות הפנאי, מעסוק בה כל היום.
- 36. בעת קבוע לבד — שאין תורתו אומנתו אלא רק קובע לה עיתים.
- 37. למצוא חשבונם — שיהיו הערות אלו מצויים אצלו וקרובים ללבו — להעמיק התבוננותו בגודל חיובו על ידי צורפו חשבונות אלו.

הַנְּמוֹךְ וּפְרִנְסָתוֹ הַמְצַמְצַמֶּת³⁸, כְּלוֹמֵר, מְזַעְרִים³⁹ הַמָּה, וְאֵז יִתְאַמֵּץ לְכוֹנְנָה הַשְּׁבֵת*, שְׁחַפְצֵיו אֲסוּרִים בּוֹ⁴⁰. וּבְתֵנּוּ אֵמֵר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לִישְׁרָאֵל עוֹשִׂים מְלָאכָה כָּל שְׂשָׂה יָמִים, שְׂבָר אָמְרוּ: יֵשְׁכִים אָדָם וַיִּשְׁנֶה בְּשֵׁבֶת כ לְהַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אֲלֵא עִם עוֹשֵׂי תוֹךְ (ב): "וְאֵל-זֶה אֲבִיט וְגו' וְךָ בְּכָל יוֹם שֶׁל דְּבָר, צְרִיף הָאָדָם לְהִתְאַמֵּץ — חַיֵּי עוֹלָם-תְּהִיָּה וְעוֹלָם-הַבָּא יִבְלָה זְמַנּוֹ בְּהִבָּל וְתַהוֹ, וַיִּכְמוּ שְׂבֵתוֹב מִתְּנִיָּה, וְתֵאמֵץ זָרוֹ

פְּרָק ב

בְּתַת הָעוֹסֵק בְּדוֹר-אֶרֶץ אֵל לֵב לְשָׁמַיִם, יִתְכַּן לִיצֵר לְהַפְרִיעוֹ הַעַת פְּנוּיָה לָךְ כָּל יוֹם, וְאִין שְׂעִתָּךְ מְלֹאכְתָּךְ וְתֵן סֵדֶר לְעֶסְקֶיךָ, גְּמוּר מִשְׁ

פירוש

- 38. מצבו הנמוך — בעבודת ה' הא יחברך ופרנסתו המצומצמת — עיין אס מס' 15 וכדמפרש והולך.
- 39. מזעריים — מועטים.
- 40. לכוננה ולאשרה — לחזקה נא ולהצליחה (על פי לה"כ משלי ג, יט. ושם יח.).
- 41. שחפציו אסורים בו — חפציו עיונים והוסכ ובפרט ביום השבת: עיין שו"ע או"ח סי